

czwartek, 06.04.2023

Zawady - wieś na nizinie

Położenie

Wieś Zawady położona jest na trasie wiodącej z Turzy Wielkiej w kierunku na Radzanów, w sąsiedztwie 3 wsi: Rumoki, Niegocina i Grądka, z którymi graniczy przez pola i łąki. Uważny wędrowiec z pewnością zauważy zmianę w krajobrazie w momencie, gdy tylko skieruje się w kierunku Zawad. Bowiem wyjeżdżając z Rumoki możemy zobaczyć po lewej stronie wielkie przestrzenie i płaski teren ciągnący się od drogi asfaltowej poprzez Zawady aż po horyzont w kierunku południowym na Szreńsk i Radzanów. W tym miejscu kończą się bowiem moreny czołowe a rozpoczyna wielka równina Niziny Mazowieckiej.

Jednak, wbrew pozorom, nie oznacza to, że kończą się także pozostałości po dawnej epoce lodowcowej. Wspomniany wędrowiec wkroczył właśnie na dawne tereny zalewowe i bagna, które zaczynając się w okolicach Turzy Małej ciągnęły się aż do dzisiejszego Żuromina. Jest to teren, w których brały swój początek pradoliny, którymi spływała woda z lodowców, aż na tereny dzisiejszych Niemiec. Obecnie, gdy już lodowce przeminęły, a następnie przez działalność człowieka, a dokładnie po melioracjach, bagna w większości powysychały. Dziś jest to teren łąk i pól uprawnych, choć po rosnących tu i ówdzie drzewach widać, że nadal jest to teren o dużej wilgoci. Przykładem jest choćby Rezerwat przyrody "Dolina Mławki", o którym piszemy przy okazji opisu wsi Grądy.

Geneza nazwy

Mimo malowniczego położenia, płaskiej okolicy i terenów równinnych nazwa wsi wcale nie nawiązuje do takiej sielskiej krainy. Zawady, jako nazwa własna, występuje w blisko 300 miejscach w Polsce, w większości przypadków odnosi się do nazw miejscowości lub ich części. Według etymologów, czyli osób zajmujących się pochodzeniem słów, określenie „zawady” występuje jako nazwa kulturowa lub topograficzna, czasami także jako źródło nazwisk rodowych. Część badaczy próbuje odtworzyć jej wczesnośredniowieczne znaczenie jako nazwę militarno - obronną, pochodzącą od rodzaju fortyfikacji lub umocnień. W tym znaczeniu „zawady” często są też uważane za charakterystyczne nazewnictwo dla pogranicza państwa, plemienia czy też osad obronnych. Echa takiego rozumienia sensu nazwy dostrzega się w języku staropolskim i w pracach o sztuce fortyfikacji.

Trudno powiedzieć, dlaczego taka nazwa pojawiła się w naszej okolicy. Najprawdopodobniej powstała jako określenie naturalnej przeszkody - terenów bagiennych - zawady dla wędrujących ludów.

Badania archeologiczne przeprowadzane w II połowie XX wieku wykazały, że wraz z ustępowaniem lodowca zaczęli pojawiać się tu ludzie. Pierwsze ślady bytności człowieka sięgają kilku tysięcy lat przed narodzeniem Chrystusa. Tak samo działo się na całym terenie Zawkrza, o czym pisaliśmy w części poświęconej Ziemi Zawkrzeńskiej.

Natomiast na terenie nas interesującym, czyli wsi Zawady i okolic odnalezione artefakty wskazują na osadnictwo ludzi już w czasach w czasach rzymskich a także w okresie wczesnego średniowiecza.

Ślady pisane

Pierwsze wzmianki o wsi zachowane w dokumentach pochodzą z XV wieku, a dokładnie z 1474 roku. Wtedy to wieś należała do powiatu Szreńskiego i prawdopodobnie do parafii Szreńskiej. W Księgach Metryki Mazowieckiej znajdujemy adnotację o Mikołaju Smoliku z Zawad. Zapisano w tych księgach, że Zawady stanowią własność szlachecką. W 1474 r. książę Kazimierz III daje Janowi Lipskiemu, kasztelanowi wiskiemu (dziś miejscowość Wizna) 4 włóki w Dzierżani w ziemi płockiej, które Lipski wykupił był od Mikołaja Smolika z Zawad.

W roku 1494 Mikołaj s. Macieja z Czarnocina zamienia z księciem Januszem II część własności w Czarnocinie wraz z prawem bliższości do [Czarnocina] i Zawad na 2 włóki wójtostwa we wsi książęcej Kramkowo w dystrykcie wiskim.

W tych samych aktach Mazowieckich istnieje także wzmianka, że wieś zamieszkiwało 34 włościan i znajdował się młyn o dwóch kołach, który prawdopodobnie był dziedzicznym. Spis podatkowy z roku 1578 roku opisuje wieś jako teren folwarku Zawadzkiego, który obejmuje teren około 13 łąnów. W samej wsi były 4 zagrody rolników 2 zagrody zajmujące się wytwarzaniem rzeczy potrzebnych dla wsi i majątku, prawdopodobnie kowal i może garncarz. Od roku 1531 był także we wsi młyn dziedziczny o 2 kołach.

Natomiast spis tzw. „pogłównego” z roku 1674 roku informuje, że we wsi mieszkało prawie 40 osób dorosłych. Trzeba pamiętać, że „pogłowne” nie obejmowało swoim spisem ani dzieci, ani osób starych. Oznacza to, że rzeczywista ilość mieszkańców była o wiele większa niż liczba osób objętych podatkiem. Jedynie co zastanawia, to fakt, że nie ma wzmianki o właścicielach folwarku. Być może majątek ten był częścią innego dworu.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i ziem sąsiednich opisując w XIX wieku Zawady podaje wiele kolejnych informacji. Wynika z nich, że same Zawady jako wieś liczyła tylko jedną zagrodę z 5 mieszkańcami, natomiast do folwarku należało 19 zagród z 155 mieszkańcami. Natomiast folwark posiadał jeszcze osadę Grądek. Łącznie Słownik opisuje, że na tym terenie było 33 zagród z 238 mieszkańcami. Teren obejmował obszar o powierzchni 1696 mórg, a czego około 250 należało do włościan. Ponadto znajdował się tu młyn wodny.

Obecnie, według ostatniego spisu ludności z 2021 roku samą wieś Zawady zamieszkuje 264 osób. Ponadto na terenie wsi znajduje się szkoła, która po II wojnie znajdowała się w dworku szlacheckim, a obecnie mieści się w nowym budynku.

Nazw Miejscowości wydała broszurkę „Urzędowe Nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych”, w której czytamy:

- Lasek - pola
- Międzydróżki - pola
- Parcele - pola
- Sad - las
- Superunki - pola
- W Narcie - łąki
- Wodopój – bagno

Egzekucja w Kalkówce

Przed wybuchem II wojny światowej nazwa Kalkówka nie była nawet punktem na mapie. Niewielu mieszkańców Mławy wiedziało o jej istnieniu. Kojarzyła się jedynie ze żwirownią znajdującą się pod Mławą. Jednakże miejsce to, odległe jedynie o 500 metrów od granic miasta, w styczniu 1945r., było świadkiem tragicznych wydarzeń.

To tutaj, w przededniu wyzwolenia tj. z 17 na 18 stycznia 1945r., miejscowi żandarmi i gestapo przeprowadzili egzekucję. Zbrodni dokonano na więźniach mławskich; żołnierzach Batalionów Chłopskich, Polakach osadzonych za przestępstwa gospodarcze, jeńcach radzieckich oraz na przypadkowo napotkanych na ulicy przechodniach. Zamordowano wówczas 364 osoby. Większość z pomordowanych na Kalkówce osób została rozpoznana przez rodziny, a ciała zamordowanych zabrane na cmentarze rodzinne. Jednak około 100 więźniów, pochodzących z terenu całej Polski, którzy znaleźli się w Mławie przypadkowo, zostało pochowanych w mogile zbiorowej obok żwirowni. Przez wiele lat stał na niej wielki krzyż brzozy, będący symbolem ofiar II wojny światowej.

W 1964r. z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Mławskiej na tragicznym miejscu wzniesiono pomnik- Mauzoleum. Projektantami pomnika byli Barbara i Andrzej Wachnowie. Ma on kształt sarkofagu, zaś wzniesione obok betonowe słupy są symbolem skazańców, którzy czekali na egzekucję.

W czasie egzekucji zamordowany został Kazimierz Różański, lat 16, rolnik z Zawad i żołnierz Batalionów Chłopskich.

Kaplica, dwór, właściciele i zabytki

Protokoły powizytacyjne dekanatu mławskiego oraz zapisu w archiwach diecezjalnych z XVIII wieku twierdzą, że w Zawadach znajdowała się także prywatna kaplica, którą obsługiwał zakonnik z klasztoru bernardynów z Ratowa. Niestety, nie wiadomo gdzie była wybudowana, ani też kto i kiedy ją wybudował. Prawdopodobnie, jak często było to w zwyczaju, kaplice prywatne stawiano w ogrodach dworskich. Być może i ta też znajdowała się gdzieś na terenie ogrodów, obok dworu.

stanowiła własność rodziny Oborskich, zaś w drugiej połowie XIX wieku wieś przeszła do rodziny Podczaskich. W wyniku małżeństw i przekazywanych wian ślubnych w 1905 roku dwór wraz ze wsią stał się własnością rodziny Sędzimirów, która zarządzała majątkiem aż do roku 1937, kiedy to decyzją ówczesnego premiera majątek został rozparcelowany. Rodzina Sędzimirów zamieszkiwała we dworku do wybuchu II Wojny Światowej.

Zabytki

Dwór

Dwór został wzniesiony w drugiej połowie XIX wieku i rozbudowany ok. 1880 roku przez dodanie od strony wschodniej drugiego, murowanego budynku. Oficyna połączona była z dworem łącznikiem. Część dobudowana była budynkiem murowanym, parterowym, nakrytym dwuspadowym dachem. W oficynie znalazły się zapewne pomieszczenia dla służby, kuchnia, a być może również pokoje gościnne. Nie można wykluczyć, że w nowej części, murowanej, wygodniejszej i nowocześniejszej, zamieszkali sami właściciele.

Budynki dworu nie tworzyły zharmonizowanej architektonicznie całości. Starsza, drewniana część dworu posiadała konstrukcję zrębową oraz czterospadowy dach z silnie wysuniętym okapem. Parterowa budowla, wzniesiona na kamienno - ceglanej podmurówce, nosiła cechy klasycystyczne. W środku elewacji frontowej znajdował się ganek z dwuspadowym daszkiem wspartym na czterech okrągłych kolumnach. Wszystkie okna posiadały drewniane okiennice. W sieni do dziś zachowała się oryginalna posadzka, choć podłogi w pomieszczeniach były drewniane.

W czasie okupacji we dworze mieszkali Niemcy. Po drugiej wojnie światowej we dworze ulokowano szkołę podstawową.

W 2012 roku, drewniana część dworu została rozebrana i przeniesiona do miejscowości Luszewo koło Głinojecka, gdzie została odtworzona i rozbudowana przez obecnego właściciela.

Figurki

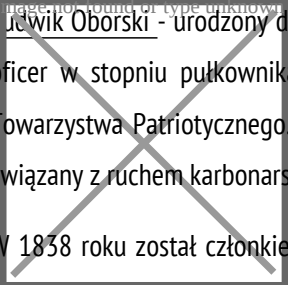
We wsi znajduje się figurka, która prawdopodobnie została ustawiona przez właścicieli tamtejszego dworu w 1892 roku. Dodatkowo, na prywatnych nieruchomościach znajdują się jeszcze dwie inne figury, pochodzące z 1908 i 1917 roku.

Drewniane domy

W miejscowości zachowały się także trzy drewniane domy oraz zabudowania gospodarcze z lat 20. i 30. XX wieku.

Z ciekawostek warto jeszcze zauważyć, że ze wsi wychodzi droga polna dochodząca wprost do kościoła. Nazywana była księżówką - drogą kościelną.

Ciekawe postacie

 Ludwik Oborski - urodzony dnia 25 sierpnia 1789 w Zawadach, zmarł dnia 25 października 1873 w Londynie. Polski działacz emigracyjny, oficer w stopniu pułkownika. W czasie swojej kariery był oficerem w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim oraz członkiem Towarzystwa Patriotycznego. Wziął udział w powstaniu listopadowym w latach 1830-1831. Po wyjeździe na emigrację, początkowo był związany z ruchem karbonarskim, a od 1834 roku z Młodą Polską.

W 1838 roku został członkiem Gminy Londyn, a w 1846 roku wraz z innymi jej członkami przystąpił do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego (TDP). W tym samym roku związał się z międzynarodową organizacją Fraternal Democrats. Brał udział w powstaniu wielkopolskim w 1848 roku oraz rewolucji w Badenii w 1849 roku.

W 1856 roku został sekretarzem Komitetu Centralnego Stowarzyszenia Międzynarodowego, skupiającego organizacje lewicowe. Od 1856 roku był członkiem Gromady Rewolucyjnej w Londynie, a w 1865 roku członkiem Rady Generalnej I Międzynarodówki. Współzałożył Związek Ludu Polskiego w 1872 roku. Pod koniec życia przebywał również na emigracji w Stanach Zjednoczonych, gdzie w Nowym Jorku pracował jako szewc.

Ludwik Oborski to pułkownik wojsk powstańczych 1830, 1848, 1863. Emisariusz i członek loży: Doskonałe Milczenie. Wspólnie z hr. Stanisławem Nawrockim stworzył Oddział Powstańczy w 1830 roku w czasie powstania listopadowego, a po jego upadku musiał razem z nim uciekać tracąc cały dorobek życia. Był uczestnikiem wojen napoleońskich z Austrią, Prusami i Rosją. Po upadku Napoleona Bonaparte, służył w wojsku Królestwa Polskiego, był działaczem Wolnomularstwa Narodowego i Towarzystwa Patriotycznego. Uczestniczył w w/w powstaniu listopadowym odznaczając się szczególnie w bitwie pod Olszynką Grochowską.

Po upadku powstania przebywał na emigracji we Francji, gdzie prowadził ożywioną działalność na rzecz polskich uchodźców. Dowodził oddziałem polskim, który pośpieszył z pomocą rewolucji we Frankfurcie nad Menem w 1834 roku i w północnych Włoszech w 1834 roku. W 1848 powrócił do kraju na wieść o wybuchu walk w Wielkopolsce. Brał udział w bitwach pod Miłostawiem, Wrześnią i Sokołowem. Po upadku powstania został uwięziony, a następnie wydany z Prus. W 1849 wziął udział w powstaniu w Badenii, gdzie służył pod Ludwikiem Mierosławskim i walczył m.in. pod Katherthal, Waghäusel, Rastatt. Uczestnik tajnych organizacji na Węgrzech i w Polsce.

Po wybuchu powstania styczniowego rozwinął działalność polityczną na rzecz walczącej Polski. Wcześniej aktywnie nawoływał chłopstwo w Wielkopolsce do kolejnych powstań narodowych 1848 i 1863-64. Współpracował między innymi z Jakubem Nawrockim v. Nawrotem (synem Stanisława) oraz Kazimierzem Krzyżanowskim, w zakresie tworzenia Oddziałów Powstańczych w południowej Wielkopolsce - w tym Oddziału Pleszewskiego. Współpracownik generałów: Ludwika Mierosławskiego, Edmunda Taczanowskiego i Mariana Langiewicza.

W 1811 roku ożenił się z Marią Wolicką i miał synów: Kazimierza, Ignacego, Józefa oraz córkę.

Zmarł 25 października 1873 roku w Londynie, pochowany z honorami wojskowymi na cmentarzu Highgate Cemetery w grobie Feliksa Nowosielskiego.

PARAFIA PW. ŚW. MIKOŁAJA - urodzony 30 sierpnia 1817 roku w Kuskach, Lipowiec Kościelny 78, 06-545 Lipowiec Kościelny
Stanisław Paweł Sędzimir - urodzony 30 sierpnia 1817 roku w Kuskach, Lipowiec Kościelny 78, 06-545 Lipowiec Kościelny
członek Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskim.

Aleksander Stanisław Sędzimir - urodził się 14 grudnia 1884 roku w Koźniewie Wielkim w powiecie ciechanowskim. Jego rodzicami byli Stanisław i Maria z domu Podczaska.

Sędzimir był oficerem armii carskiej. W 1914 roku jako oficer ochotnik wstąpił do pułku huzarów stacjonującego w Mławie i wziął udział w wojnie przeciwko Niemcom. Później, jako ochotnik w Legionie Puławskim i oficer 1 pułku ułanów (późniejszy 1. Pułk Ułanów Krechowieckich im. Pułkownika Bolesława Mościckiego), brał udział w wojnie 1918-1921. W 1921 roku został zdemobilizowany jako major kawalerii i przeniesiony do rezerwy (mjr starszeństwo z dniem 1.06.1919). W 1934 roku, jako major rezerwy kawalerii, podlegał P.K.U. Ciechanów.

W czasie II wojny światowej walczył w Armii Krajowej w batalionie "Kiliński" - 8. kompanii (włączonej 3.08.1944 - dawny Kedyw "Kolegium C"), na szlaku bojowym Śródmieście Północ, pod pseudonimem powstańczym "Major",

Po śmierci ojca, został współwłaścicielem majątku ziemskiego Zawady w gminie Lipowiec Kościelny w powiecie mławskim (majątek w końcu lat dwudziestych liczył 770 hektarów), gdzie gospodarzył do wybuchu wojny w 1939 roku. Jego stryjeczny brat, Jan Józef Sędzimir, jako rotmistrz rezerwy kawalerii, był więźniem Starobielska i wiosną 1940 roku został zamordowany w Charkowie.

Istnieją przypuszczenia, że Aleksander Sędzimir został zamordowany przez NKWD lub UB w 1945 roku. Najprawdopodobniej, Aleksander jako gajowy (zatrudnienie fikcyjne na potrzeby ruchu oporu) przebywał w majątku dworskim w Dwerniku k/Lutowisk w powiecie Leskim. Od początku 1944 r. występował jako mąż właścicielki majątku, będąc współpracownikiem AK w głębi Bieszczad (kontakt konspiracyjny przez A. Marniaka ps. „Ala” z Leska). Zginął nagłą śmiercią, a przyczynić się do niej mogli, jak spekulowano aktywiści OUN, od których dostał pogróżki. Pochowany został w Dwerniku.

Andrzej Sędzimir (ur. 1898), brat Aleksandra, współwłaściciel Zawad. Został zamordowany przez Niemców w Dachau w 1942 roku za działalność w AK. O tym wydarzeniu jest adnotacja w spisie zamordowanych w Dachau. Potwierdza to też ks. Edmund Chart w swojej książce: Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau, wydanej we Frankfurcie n. Menem w roku 1946.

Ps. Zapraszamy do obejrzenia zdjęć w poniższej Galerii. Zdjęcia posiadają opisy. Aby je obejrzeć, należy uruchomić zdjęcie w trybie pełnoekranowym, a następnie nacisnąć przycisk składający się z 9 kafelków (thumbnails).

-

Strona oraz materiały zawarte w niej są objęte prawami autorskimi. Wykorzystywanie, kopiowanie i publikowanie części lub całości treści i informacji zawartych na stronie Parafii wymaga zgody Administratora Serwisu Parafii św. Mikołaja w Lipowcu Kościelnym (adres e-mail w nagłówku strony).

—

